

van het Werkloosheidssubsidiefonds een geheel nieuwe regeling getroffen worden; zij bood de gemeenten het voordeel dat het rijk de kosten van het opvangen van de werkloosheid tot 99% voor zijn rekening nam – het nadeel dat van hun financiële autonomie, toch al zo uitgehold, nagenoeg niets overbleef.

Over de gehele linie werd de bezuiniging doorgezet. De ambtenaren-salarissen werden met ruim 11% verlaagd; zo ook de uitkeringen aan de werklozen. Daarop komen wij terug.

Alle jaren dat Colijn minister-president was, zag hij er scherp op toe dat geen ambtenaar, hoe laag van rang ook, aangesteld of bevorderd werd zonder dat een daartoe strekkend voorstel terdege bekeken was (na september '35 door een permanente commissie onder voorzitterschap van de oud-secretaris-generaal van defensie, mr. J. Woltman) en, minstens formeel, door de ministerraad goedgekeurd. Nog in 1938 hadden van de 576 agendastukken van 's lands hoogste bestuurscollege niet minder dan 313 betrekking op overheidsperoneel-kwesties, de meeste van uiterst ondergeschikte aard. Dat was de geest van de tijd. Het kwam, meende men, op elke begrotingspost, ook de kleinste, aan. Ministers moesten voorgaan in spaarzaamheid. Op efficiënte tijdsbesteding werd minder gelet. Geen van de leden van het kabinet bezat, of kreeg, een dienstauto; van de minister van buitenlandse zaken werd wel verwacht dat hij de leden van het *corps diplomatique* op ruime schaal zou ontvangen, maar een adequate, behoorlijk gemeubelde ambtswoning kon er niet af. Al in de jaren '20 was trouwens een voorstel dienaangaande door de Tweede Kamer verworpen, zelfs met algemene stemmen¹ – aan herindiening in de jaren '30 viel niet te denken.

Moeilijk werd toen vooral de financiële positie van het onderwijs, op de nationale schuld na de hoogste begrotingspost op de gewone dienst. Er kwam een groot overschot aan leerkrachten, bevorderd door het feit dat, terwille van de bezuiniging, het aantal leerlingen per klas uitgebreid werd. Van 1934 af werden alle gehuwde of in het huwelijk tredende onderwijzeressen ontslagen. Dat bood niet voldoende soelaas. Jaar voor jaar leverden de kweekscholen honderden kwekelingen af die, als ze al ergens voor de klas kwamen te staan, vaak met weinig meer dan een fooi afgescheept werden. Dat laatste gold mede voor het bijzonder onderwijs waar het voor de schoolbesturen een heksentoer was, met de slinkende regeringssubsidies en de geringer wordende bijdragen uit eigen kring de scholen gaande te houden. 'Wilt U voorbeelden? Alleen al van onze eigen oud-leerlingen', zo werd omtrent de Amsterdamse Hervormde Kweekschool verhaald,

¹ Oud: *Het jongste verleden*, dl. IV, p. 3.